

udsendt til Ishavet gennem Beringstrædet af Gordon Bennet, og hvis uheldige Skæbne endnu ikke er fuldt bekendt — inde ved Ivigtut paa Rejse til Smiths Sund som Postskib for Nares's Polarexpedition, og fik ogsaa sin Kulforsyning supleret. Det er isøvrigt ikke første Gang, at den fjærne Arsuk Fjord har været Gjenstand for Bebyggelse og Besøg; i de gamle Nordboeres Tid, i det 10de til 14de Aarhundrede, har Fjorden ogsaa været bebygget, hvorom de mange Ruiner vidne, der findes

spredte langs dens Bredder*); ogsaa i selve Ivigtuts Dal findes Rester af en saadan Ruin ved Mundingen af en større Elv i Dalens østre Side. Bliver Arsuk Fjorden igjen engang i Tidernes Løb forladt, vil der blive efterladt større Minder i Ivigtuts Dal om Virksomheden dér i dette Aarhundrede.

*) *G. Fanøe*. Den oldnordiske Bebyggelse af Arsuk Fjord. Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1873.

En af vore Husfugle, set fra et geografisk-historisk Standpunkt,

et Foredrag af Ed. Erslev.

Ligesom man i længst forsvundne Tider har indført Størstedelen af de Pattedyr og Fugle til Evropa, som vi have tæmmede, og som ere saa vigtige i geografisk Henseende, fordi vor Civilisation helt eller til Dels afhænger af dem, saaledes søger man i vore Dage at skaffe os nye Husdyr. Som en Fugl, der først i den allernyeste Tid er bleven indført i vor Verdensdel til Husfugl, skjønt den allerede i Oldtiden var godt kjendt i Evropa, maa nævnes *den afrikanske Struds*. Den er ikke noget egentligt Ørkendyr, men holder sig nærmest langs Randen af Ørkenen, paa Stepperne og i Mimoseskovene, baade i det nordlige og i det sydlige Afrika. Imedens mange velhavende Folk i det indre Afrika holde Strudse i Fangenskab for Morskabs Skyld, kjendte man ikke tidligere, at disse Dyr som tæmmede have forplantet sig, og man har derfor stadig faaet de kostbare Fjer ved at jage vilde Strudse. I Slutningen af Halvtreserne gav man sig i Algérien til at opdrætte Strudse for at formere dem, og Forsøget er lykkedes; Exemplet fra dette Land er bleven efterfulgt andre Steder, saaledes i Florens, Madrid, Marseille og særlig paa Kap. Efter en Opgjørelse, der findes i et fransk Tidsskrift*), har Omsætningen af Strudsfjer en Værdi af 25 Mill. Frank om Aaret, og heraf tilfalde 15 Mill. Kap, 6 Mill. Ægypten, 2½ Mill. Tripolis o. s. v., 12,000 Frank Algérien. Fra Kap udførtes der 1858 2000 Pund Fjer; 1866 begyndte man dér med nogle faa Fugle paa Strudseavlen, og nu har man en Opdrætning af mindst 30,000 Stykker; 1874 var Udførselen allerede 37,000 Pund Fjer. Det er let at holde disse Dyr, da de

*) L'Afrique explorée et civilisée. Journal mensuel. Genève. 1880. I. S. 325.

leve af Græs, Hø, Korn, Kaal o. s. v., og det er ikke vanskeligt at faa dem til at forplante sig i Fangenskab; de ville helst have deres Rede paa Toppen af en Sandhøj, og man maa sørge for, at de ikke lide af Regn. Det er nu ogsaa lykkedes at faa Ungerne frem ved kunstig Udrugning, og man har nøjagtige Opgivelser om, hvilken Varmegrad der skal til, for at Udrugningen kan lykkes paa denne Maade, nemlig fra 36—40° C. Æggenes Tal udgjør 12—15, og det er derfor let forstaaeligt, at man i Løbet af kort Tid kan faa sig en stor Strudsegaard. Man regner, at Fjerene af en eneste Struds give en Renindtægt af henved 150 Kr. om Aaret, og da Ægget vejer 3 Pund eller mere end en Snes Hønseæg, maa Udbyttet af en saadan Gaard kunne være meget stort.

Eschricht fortalte paa sine Forelæsninger, at han en Gang i Selskab hos Cuvier havde spist Æggekage af Strudseæg, som vare tagne af vilde Exemplarer i Afrika. Siden den Tid har man endog i Tyskland haft saa mange Strudseæg i derværende zoologiske Haver, at man ved en Fest til Ære for Dr. *Nachtigal* trakterede alle de tilstedeværende med denne Slags Æg, der vare lagte i den zoologiske Have i Berlin. *Gerhard Rohlfs*, der fortæller dette*), henleder tillige Opmærksomheden paa, at det mulig kunde være Umagen værd at indrette store „Strudserier“ paa Lüneburger Hede, selvfølgelig saaledes, at Dyrene vare i Hus om Vinteren. Det er dog vist meget tvivlsomt, om det af Rohlfs gjorte Forslag er praktisk, skjønt det jo kan tænkes, at man en Gang i Tiden vil kunne faa en

*) Kufra. Reise von Tripolis nach der Oase Kufra. Leipzig. 1881. S. 91.

haardfør Race. Interessant for os vilde det være, naar det var gennemførligt; thi egner Strudseavl en sig for Nordtyskland, maa vi jo vel ogsaa kunne have den hos os, og det vilde unægtelig være artig, om vi ved adskillige af vore Herregaarde eller Bøndergaarde kunde se Indhegninger, hvori en hel Del Strudse vandrede omkring.

At der bliver indført et nyt og virkelig nyttigt Husdyr til vor Verdensdel, er isvrigt en Tildragelse, som fortjener Opmærksomhed i flere Retninger og ikke mindst paa Grund af Sjældenheden. Naar man gennemgaar Listen over vore tæmmede Dyr, vil man nemlig finde, at de næsten alle have været her fra Oldtiden, og at der igjennem hele Midalderen, over et tusende Aar, ikke er kommet et eneste nyt, tæmmede Dyr til os. Det sidste af dem, vi have faaet, er *Kalkunen*, og da nu *V. Hehn* i sit aandede Skrift*), hvori han giver saa mange værdifulde Bidrag til vore Husdyrs Historie og Geografi, kun i Forbigaaende nævner denne Fugl, vil det vistnok have sin Interesse at dvæle ved den. Saa vidt vi vide, er der ikke siden 1792, da *J. Beckmann* meddelte sine Oplysninger til Kalkunens Historie**), givet en samlet Fremstilling herom, og efter den Tid er der dog kommet meget nyt til. Selv hos Forfattere, der burde vide det bedre, hersker et højst fejlagtige Forestillinger om denne Fugls Historie, saaledes hos *C. G. Friderich****) og hos *Dr. Baldamus*†), og da nu dette for største Delen er en Følge af Brist paa Kjendskab til Geografiens Historie (kun ved et saadant Kjendskab kan nemlig Løsningen af adskillige vigtige Punkter gives), er der Grund til at afhandle Spørgsmaalet netop i et geografisk Tidsskrift.

Som man véd, findes Kalkunen vild i Amerika, og den naar som saadan fra Canada til Panamá, samt vester paa til Klippebjergene. Der er Zoologer, som mene, at de vilde Kalkuner høre til forskellige Arter; men herimod optræder *J. A. Allen*††) med Styrke, og han hævder, at de kun høre til én Art. I en stor Del af det Omraade, hvor man først har truffet vilde Kalkuner, findes de endnu i ikke ringe Tal; men det er

naturligt, at de paa mange Steder gaa under som Følge af den fremskridende Kultur. Allerede før Evropæernes Komme vare Kalkunerne tæmmede i den nye Verden, og *Fernandez* siger*), at de i Mejico kaldes „Huexolott“. Naar man læser gamle Rejseberetninger, træffer man stadig paa Sætninger, der vedrøre mærkelige Dyr, og dette er ikke til at undres over; thi i mange Lande findes der jo Dyr, som ere saa paafaldende, at Syret af dem maa overraske enhver. Det er ogsaa let fatteligt, at Columbus, da han efter sin første Rejse holdt sit Indtog i Barcelona, lod Poppegøjer fra den nye Verden bære foran sig af Indianere. At det første Syn af en Kalkun maa have været meget overraskende for Evropæerne, ligger klart for Dagen; thi man skal have Vanskelighed ved at paavise et Dyr, der gjør et mere komisk Indtryk end denne, ikke at tale om, at dens Kjød er saa fortrinligt. I sydligere Lande saa som Spanien og Italien vrimler det ogsaa med Kalkuner, langt mere end hos os. Der er imidlertid forskellige Mening om, naar Evropæerne første Gang have set en saadan.

Alex. v. Humboldt siger**), at Biskop Alex. Geraldini allerede 1516 kjender Kalkunen. Denne Biskop, en af Columbus's Volyndere, sendte nemlig Pave Leo den tiende et Skrift, ledsaget af flere Gaver, hvoriblandt Poppegøjer og „en Hane, der ser ud som et Naturens Underværk; thi hver Gang den i Overensstemmelse med den Sædvane, som af Naturen er indgivet denne Fugleslægt, med stor Pomp og med hele Legemet oppustet gaar her og der omkring sin Mage, anlægger den snart og aflægger den snart forskellige Farver paa hele Hovedet“***). Af denne Beskrivelse fremgaar det naturligvis, at her kun kan være Tale om Kalkunen. Efter Humboldts Mening have Indbyggerne paa Antillerne faaet dette Dyr fra Florida og over de lucayiske Øer. Trods denne klare Udtalelse siger *O. Peschel*†), at Evropæerne første Gang fik Kjendskab til Kalkunen 1517 og paa Opdagelsestogtet til Yucatan, i hvilket den dygtige Pilot Antonio de Alaminos, Columbus's Ledsager paa hans fjerde Rejse og Juan de Ponce til Florida, tog Del. Opdagerne kom

*) Kulturpflanzen und Haustierte. 2te Auflage. Berlin. 1874.

**) Beyträge zur Geschichte der Erfindungen. Leipzig.

IIIter Band. 1792. S. 238.

***) Vollständige Naturgeschichte der deutschen Zimmer-, Haus- und Jagdvögel. 2te Auflage. Stuttgart. 1863. S. 857.

†) Illustriertes Handbuch der Federvieh-zucht. Dresden. 2te Auflage. Erster Band. S. 315.

††) The origin of the Domestic Turkey i Bulletin of the Mus. of compared Zoology at Harvard College. Cambridge (Mass). Vol. II. 1871. S. 343.

*) Thesaurus rerum medicarum novæ Hispaniæ. Romæ. 1651. Folio. Cap. 59.

**) Kritische Untersuchungen ueber die geogr. Kenntnisse der neuen Welt. Berlin. 1852. Bd. II. S. 153.

***) „Gallus, in quo nature mirabile apparet; quotiens enim ritu a natura indito illi avium generi, cum magna conjugem pompa, corpore undique erecto, hinc inde ambit, varios toto capite colores, modo recipit modo deponit“.

†) Geschichte des Zeitalters der Entdeckungen. Stuttgart. 2te Auflage. 1877. S. 417.

til Byen Campeche, og de undredes meget over at træffe en By med 3000 Huse, med Templer, Taarne og hvidtlysende Murværk; de bleve trakterede med Majs og med Kalkuner, „Gallinas di papada“ (Høns med en Svulst paa Halsen), som *Las Casas* kalder dem. At *Peschel* har gjort en Fejl paa dette Sted i sit navnkundige Værk, synes uomtvisteligt. Af det foregaaende er det ellers tydeligt, at det ikke er rigtigt, naar *J. Beckmann**) har fremsørt, og naar det senere er sat i Omløb f. Ex. af *Oken*** og af *Brehm****), at *Ovicdo* er den første, som har omtalt Kalkunen; denne Forfatter opholdt sig nemlig 1521 i Mejico og skrev først 1525 †).

Man kan let indse, at det ikke varede længe, inden den værdifulde Husfugl kom til meget forskellige Egne af Evropa, ligesom ogsaa at den derfra blev bragt videre omkring; næsten alle Steder i Verden, hvor Vejrlaget ikke lægger Hindringer i Vejen, og hvor der er Samkvem med Evropæerne, træffer man ogsaa Kalkunen som Husfugl. Kort Tid efter Fuglens Komme til Evropa omtales den af forskellige Forfattere; men flere af disse blande dem sammen med Perlehønen, der jo er fra Afrika. I Aaret 1557 gav Magistraten i Venezia for at indskrænke Luxus en Bestemmelse om, paa hvilke Folks Borde der maatte komme Kalkuner ††), og ved den Tid havde man altsaa adskillige af disse Fugle der i Landet. Omtrent ved Aaret 1540 ere de bleve indførte til Frankrig af Admiral Philippe de Chabot (død 1543), og endnu 1566 vare de saa sjældne, at Borgerne i Amiens skjænkede Karl den niende 12 Kalkuner, da han drog ind i Byen †††). At Jesuiterne skulde have indført Kalkunen i Frankrig, og at det i flere franske Provinser almindelige Navn „Jesuit“ for den skulde være opstaet heraf, er urigtigt ††); dette franske Navn er af samme Slags som Navnet „Konsistorialraad“, der mangt et Sted i Jylland bruges om Kalkunen. Om Indførelsen i England er der forskellige Meninger, i det Aaret derfor sættes til 1524, 1530 eller 1532 ††), og til Tyskland er den i Følge *Conr. Heresbach* kommen 1530 †††).

*) l. c.

**) Allgemeine Naturgeschichte. 7. Bandes 1. Abtheil. Stuttgart. 1837. S. 620.

***) Illustr. Thierleben. Volksausgabe. Hildburghausen. 1868. II. S. 636.

†) Historia naturalis Indiæ occidentalis. 1547 (i Ramusio's Sommario. III.)

††) Antonio Zanon. Venezia. 1763. T. I. S. 34.

†††) A. Gobin. Traité des oiseaux de basse-cour. Paris. 1874. S. 250.

*†) Littre. Dictionnaire.

**†) Beckmann l. c.

***†) Rei rusticæ libri quatuor. Coloniae. 1570. S. 290.

Paa hvad Tid Kalkunerne først ere indførte til Danmark, bliver det vel vanskeligt at faa oplyst; men det er rimeligvis sket ikke længe efter, at de ere komne til Tyskland. *Pontoppidan* skrev 1763*), at de allerede havde været her 200 Aar; men han giver ikke noget Vidnesbyrd derfor. Dr. *Kr. Erslev* har gjort mig opmærksom paa tre Breve med Oplysninger om Kalkunen i tidligere Tid her i Landet. Det ene af dem er fra Herlufsholm og dateret den 17de Maj 1575; det findes i Gehejmearkivet**). Heri skriver Forstanderen for Herlufsholm Hans Michelsen til Christopher Gøye bl. a.:

„Kiære Christopher, som y skrifuer om kalkunske høns, saa haaffde vij her icke uden ett par, och the haaffuer nu nogen faa køllinge theris affkom, som er møgit smaa, naar de opvoxer noget, att thi duer att føre, skulle y rett gerne faa aff dennom.“

Dette turde være det ældste skriftlige Vidnesbyrd om Fuglens Forekomst her i Landet. Det andet Brev er fra Avnsbjerg ved Viborg og er dateret den 14de Juni 1587; ogsaa dette findes i Gehejmearkivet***). Heri skriver Michel Andersen, Foged paa Avnsbjerg til Fru Birgitte Bølle, Enke efter Christopher Gøye, om forskellige Ting paa Gaarden, og deri siges bl. a.: „och haaffr di calconske høns XI kyulenger.“ Det tredje Brev er fra 1589, og findes i det store kgl. Bibliotek †); heri skriver den samme Michel Andersen til sin Fru: „Maa I vide, at de calconske Høns laa paa mere end 30 Æg, och der blev offer 8 Kyllinger, och de ere døde.“

I Følge Meddelelse af Hofmarschal *Lovenskiöld*, der har gjort saa værdifulde og omfattende Samlinger om Hofholdningen i ældre Tider (des værre hidtil kun i Manuskript) bliver Kalkunen første Gang nævnt i Fortegnelserne over Retterne ved vort Hof 1648, og siden den Tid kommer den jævnlig for i disse Fortegnelser. *Arentt Berntsen* taler ogsaa 1650 om Kalkunen i sin Liste over Retter ved Hoffet ††).

For Tiden driver man Kalkunavl i en stor Del af Danmark; men dog ikke saaledes, at denne Avl har synderlig økonomisk Betydning. Heri ligger ogsaa Forklaringen af, at „de sagkyndige“ paa Fjerkræavlens Omraade næsten ikke kunne oplyse videre om denne Avl hos os; af denne Grund vil det efterfølgende, hvor lidt det end er og som er opsamlet hist og her, dog vist kunne for-

*) Den danske Atlas. Kjøbenhavn. T. I. 1763. S. 625.

**) Kleven f., Familien Trolle. (Afskrift).

***) Danske Samlg. n. 600. — anført i Beckers Herregaarde XII. Aunsbjerg.

†) Adelsbreve. Fasc. I. n. 73.

††) Danmarks og Norgis fructbar Herlighed. Kiøbenhavn Anden Bog. 1650. S. 572.

tjene at noteres. Paa Øerne har man Kalkuner paa de fleste større Gaarde, men derimod ikke i det hele hos Bønderne saa nær som paa Bornholm; paa denne Ø have en Mængde Bønder Kalkungaarde, og mangen bornholmsk Bonde har en stor Flok af dem. Paa denne Ø med sine mange nationale Særegenheder fyldte man før Kalkunen med en Dej, hvori der var „Bouderosiner“ eller „bornholmske Rosiner“, d. v. s. Frugterne af Axelhærrøn (*Sorbus Aria*)*. I Jylland findes der Kalkuner paa de større Gaarde langs Østkysten; men allerede nord for Randers er det kun undtagelsesvis at træffe dem, og det samme er Tilfældet vester paa; Kalkunen menes nemlig at være for ømtaalig til at kunne udholde det skrappes Vejrlag. Den største Kalkunavl her i Landet var vistnok den, som for nogle Aar siden fandt Sted paa Frijsenborg. Efter Meddelelse af Slotsforvalter Nissen tillagde man dér 1877 500 og 1878 endog 550 Stykker, alle af den gule Farvevarietet. Da Dyrene før „Fjertiden“ ere saa overordentlig kjæle, maa man for at faa f. Ex. 500 Kalkuner have udruget 1000 eller endnu flere Kyllinger, og det hele Apparat, som man har haft i Gang paa Frijsenborg, var derfor overordentlig stort. I vort Vejrlag og med de nuværende Priser kan det imidlertid ikke lønne sig at drive Kalkunavl i større Maalestok.

Enkelte Steder her i Landet har man ligesom ogsaa almindelig i Udlandet en særegen Brug for Kalkuner; de anvendes nemlig til at udruge Fasaner**). Dette finder saaledes Sted ved Boller, der ligger ved Horsens Fjord og hører under Frijsenborg. Her er der indrettet to store Bygninger med Baase, 112 i alt, og i hver af disse ligger der en Kalkun, som ruger paa 35 Fasanæg. At man bruger Kalkuner til denne kunstige Udrugning, har bl. a. sin Grund i, at man paa mangt et Sted af Hensyn til Rovdyr eller Rovfugle har Vanskelighed ved at lade Fasanerne selv udruge deres Æg. Paa Amager, hvor der i Kongelunden findes 1000 Fasaner, leve disse Fugle fuldkommen frit og ruger selv deres Æg; men fra denne Ø holder man Rovdyrene borte. Saa snart Isen lægger til imellem Øen og Sjælland, indfinder Ræven sig dog, og det varer da kun kort, inden Fasanerne blive urolige, og Jægeren maa ud efter Røveren***).

*) P. N. Skougaard. Beskrivelse over Bornholm. Kjøbenhavn 1804. S. 43.

**) A. Schönberger. Praktische Anleitung zur Fasanenzucht. Prag. 18 2.

***) Fasanen (*Phasianus colchicus*), der almindeligvis kaldtes „Phasianos“ paa græsk, har faaet dette Navn efter Floden Phasis i Kolkis, hvorfra den, som Myten fortæller, med Argonavtertoget skal være bragt til Grækenland. Oldtidens Romere lagde sig meget efter

Ligesom i Danmark drives der Kalkunavl i en stor Del af *Sverige*, men uden at Avlen har videre økonomisk Betydning. Det er ogsaa her de større Gaarde, paa hvilke man holder Kalkuner, og det er især Skåne, hvor man har disse Dyr; derfra sendes mange Stykker til Stockholm. I Følge Meddelelse fra den udmærkede Ornitholog *Palmén* findes der rimeligvis slet ikke for Tiden Kalkuner i *Finland*, hvorimod de nok have været der i ældre Tider, da den svenske Adel havde saa store Godser i dette Land. I *Norge* er der i Følge Meddelelse fra *R. Collet* kun faa Kalkuner, skjønt de ere saa haardføre, at de ved Kristiania og Drammen gaa ude i de strængeste Vintre; de findes her ligesom i *Sverige* langs Kysten helt op til Polarkredsen*); her er ogsaa Nordgrænsen for denne Fugls Udbredelse paa Jorden, og i Amerika naar den ikke nær saa højt. Paa *Færøerne* har man for en Del Aar gjort Forsøg med at indføre Kalkuner; men da det var forbundet med alt for stor Møje at faa Kyllingerne til at trives, har man opgivet at have disse Fugle dér. Paa *Island* saa man Kalkuner første Gang 1859, da der fra det franske Skib „*Artémise*“ landsattes nogle Stykker ved Reykjavik, og siden den Tid hænder det ikke sjældent, at franske Skibe om Foråret medbringe nogle af disse Fugle til Island, hvor de da gaa omkring Sommeren over. Noget særlig islandsk Navn har Fuglen dog ikke.

Til adskillige af Kalkunens Navne omkring i Verden knytter der sig ellers en flersidig og deriblandt en geografisk Interesse. Dens spanske Navn „*Gallopavo*“ er naturhistorisk og henviser til, at Fuglen sagdes at have Egenskaber fælles med Hanen (*Gallus*) og Paafuglen (*Pavo*); dette Navn forklares allerede saaledes 1554 af *Lopez de Gomara***). I samme Gruppe henhører ogsaa

denne Fugl, ligesom den ogsaa i Midalderen spillede en stor Rolle i Evropa. I den østrigske Kejserstat findes den i stor Mængde, og den lever dér i fuldkommen Frihed; af denne Grund kaldes den almindelig ogsaa paa dansk „den bøhmiske Fasan“. Hos os havde Kristian den tredjes Dronning Dorothea 1569 Fasaner paa Koldinghus.

*) *A. E. Holmgren*. Skandinaviens voglar. Senare bandet. Stockholm. 1867—71. S. 632. — *R. Collett* har ogsaa paa min Forespørgsel meddelt mig, at man holder Ducr og Høns helt op i Varanger, og her er disse Fugles Nordgrænse paa Jorden. Med Hensyn til Hønsæavlens saa højt mod Nord er der en særegen Vanskelighed, der er meget mærkelig: i Tromsø er Dagslyset i Mørketiden endnu stærkt nok til, at Hønsene kunne gaa ude en Timestid eller to i Døgnet; men i Hammerfest paa henved 71° n. Br. maa man i Mørketiden sætte Lygte hen til dem, for at de kunne finde deres Føde.

**) *Historia de Mexico*. Anvers. 1554. S. 343.

Navnene „Storkok“ „Storhøne“, der træffes omkring i Jylland (i Jylland og Fyen bruges, som man véd, Ordet „Kok“ for „Hane“, altsaa lig engelsk og fransk). Andre af Navnene høre til, hvad man paa dansk maa-ske kan kalde de „lydmalende Ord“ (Onomatopoeitica), og det er let at indse, at netop Kalkunen med dens mangeartede og til Dels komiske Lyde maa opfordre til den Slags Navne; der findes derfor ogsaa en Mængde saadanne i de forskellige Sprog. Man kan heriblandt nævne nogle, der gaa ud paa at betegne *det smurrende* i Fuglens Lyde, saaledes de tyske „Puter“, „Pute“ og „Truthahn“), det preussiske „Kurren“, det tjækkiske „Krocán“ (c = z), det slavonske, kroatisk og serviske „Puran“, det karniske og vendiske „Purman“, det mähriske, slovakisk og vendiske „Morak“, det nygræske „Kurkan-os“, det portugisiske „Perum“ og efter dette det bengalske „Peru“. En anden Afdeling af disse Navne er udgaet fra den kalkunske Hanes Lyd *tuk, tuk*, naar den træder frem og er vred, og hertil høre det ragusanske og dalmatinske „Tuk“ og det serviske „Tuka“. En tredje Afdeling endelig gaar ud fra den kalkunske Hønes Lyd *pyok, pyok*, og hertil høre det madjarske „Poká“ (hvoraf det østrigske og tysk-ungarske „Pockerle“), samt det bulgarske „Pujka“. Ogsaa vi have saadanne lydmalende Navne paa Kalkunen, nemlig „Bulrhane“, „Bulrhøne“ paa Laaland-Falster, og de vistnok morsomste og mest særkjendelige af alle den Slags Navne, nemlig „Pludderkok“ og „Pludderhøne“, der bruges i hele Nørrejylland og det danske Sønderjylland**).

Atter andre af Navnene ere geografiske, og det fremgaar tydelig af dem, hvor forvirrede de geografiske Forestillinger vare i gamle Dage. At en hel Del Folkeslag have givet Fuglen Navn efter Vestindien og udtrykt dette ved „indisk“ eller „fra Indien“ kan ikke overraske; thi, som man véd, Columbus lod paa sin anden Rejse 1494 sine Folk, 80 i alt, sværge paa, at man fra Cuba kunde gaa til Lands til Spanien, og de af dem, som senere mulig en Gang vilde paastaa det modsatte, skulde da paa Grund af Mened have 100 Slag og deres Tunge udrevet; Columbus og Vespucci levede jo ogsaa og døde i den Tro, at Amerika var en Del af Asien, og Amerika

*) Beckmann (l. c.) er den første, som gjør opmærksom herpaa, og senere er det optaget af tyske Sproggranskere; se: Sanders Wörterbuch der deutschen Sprache. Leipzig I. 1860. S. 658.

***) C. Molbech har ikke Ret, naar han i sit „Dialect-Lexikon“ (Kjøbenhavn. 1841. S. 413) indskrænker Brugen af disse Ord til Ribecgnen og det sønderjyske. — I Tønning kalde simple Folk, efter Meddelelse af Adjunkt Juul, Kalkunhanen „Plauderhahn“, en plattysk Oversættelse af vort Pludderkok.

kaldtes i lange Tider „Indien“, saaledes hos Oviedo, Gomara, Las Casas og Herrera. Udtrykkene „den nye Vorden“, „den anden Verdensdel“ (Mundus novus, alter orbis) o. s. v., der tit brugtes om Amerika, staa ikke i Modstrid hermed; thi de tyde kun paa Egne, der ikke vare sete forhen*). Paa Ruyschs Kaart til Ptolemæus-Udgaven fra 1508, det første stukne Kaart over Amerika, dannes Mellemamerika af Øer, der ligge tæt op til Indien, og paa Schoeners Globus fra 1520 er Amerika ogsaa afbildet som en Del større og mindre Øer, der høre til Indien**). Paa et af de ældste eksisterende Generalkaart over Amerika, nemlig det, som Ribero har tegnet 1529 og som findes paa Bibliotheket i Weimar***), er der efter Datidens Skik afbildet Skibe for at vise Rejseruterne, og under disse Skibe er der i det atlantiske Hav indført „vengo de las Indias“ (jeg kommer fra Indien) eller „voy a las Indias“ (jeg gaar til Indien), imedens Rejseruterne over det store Hav ere mærkede med „voy a la maluco“ (Molukkerne). Selv 1533, 40 Aar efter Opdagelsen, siger Schoener†), at den nye Verden er en Del af Asien (superior India) og at den af Cortez indtagne Stad Mejico ikke er andet end den af Marco Polo beskrevne By Quinsay. Navnet „Amerika“, der uden Amerigos Vespuccis Vidende opfindtes og første Gang brugtes 1507 af en Geografilærer, Martin Waldseemüller (Hylacomylus) i Lothringen††), anvendtes længe kun om Brasilien. Naar forholdene vare saaledes, ligger det nær, at Kalkunen hos en hel Del Folk i Evropa har faaet Navn efter Vestindien. Paa italiensk hedder den ogsaa „Pollo d'India“ (Høne fra Indien) eller „Dindo“, og paa fransk „Poule d'Inde“, „Coq d'Inde“, hvoraf de almindelige franske Navne „Dinde“, „Dindon“ komme. Ordet „Indien“ gjenfindes fremdeles i Kalkunens tyske Navn „indianisch Huhn“, i det nygræske „Indiota“, det ragusanske „Gallotintia“, det vendiske „indianski petelin“ (indisk Hane), det slovakiske „Indik“, det tjækkiske „Indyan“, det polske „Indyk“ og det russiske „indeiskoi pjetuckj“ (indisk

*) Alex. v. Humboldt. Kosmos. Stuttgart. 2ter Band. 1847. S. 491.

***) Se disse Kaart i Ghillanys Geschichte des Seefahrers Ritter Martin Behaim. Nürnberg. 1853.

****) J. C. Kohl. Die beiden ältesten General-Karten von Amerika. Weimar. 1860.

†) Opusculum geographicum. N. o. imb. 1533. Part I. Cap. 1—20.

††) Alex. v. Humboldt. Krit. Untersuch. Bd. II. S. 362. — Kosmos. II. S. 339 og „Ueber die ältesten Karten des neuen Continents und den Namen Amerika“ (i Ghillanys nævnte Bog).

Hane). Ogsaa uden for Europa gienfindes Navnet „Indien“ for Kalkunen, og det forekommer saaledes i arabisk, hvor Fuglen har Navnene „Dik hindi“ (Hane fra Indien) og „Dejajet hindie“ eller „Dejaj hindi“ (Høne fra Indien), fremdeles i tyrkisk, hvor den hedder „hind tavughy“ og i persisk, hvor den hedder „Koros hindi“, hvilke Udtryk begge betyde indisk Hane. Det er rimeligt, at Mavrerne i Nordafrika have bragt disse Navne omkring til deres Trosfæller.

Mere paafaldende er det, at Fuglen paa engelsk hedder „Turkey“ eller „Turky“ (Tyrk), ligesom ogsaa, at den før paa tysk bl. a. kaldtes „türkisch Huhn“. Om det engelske Navn siger *Minshew*, at „Fuglen kaldes saaledes, fordi den er bragt os fra Afrika eller, som nogle andre ville det, fra Indien og fra Arabien*.“ Ved dette Udsagn maa man lægge Mærke til, at ligesom man i Midalderen, efter Grækernes Exempel og før Amerikas Opdagelse, under det ubestemte Navn „Indien“ henførte ikke alene, hvad vi nu kalde Indien, men ogsaa Troglodyternes Land (Nubien) og de varme Egne af Afrika hinsides Kap aromatum eller Guardafui**, saaledes gik det ogsaa med Navnet „Tyrkerland“. Oprindeligt boede Tyrkerne paa Stepperne ved Aralsøen og det kaspiske Hav, og Araberne, som traf dem dér, kaldte deres Land Turkestan, d. v. s. Tyrkerland. I Aaret 1000 gik Tyrkerne over til Islam, og de droge nu vester paa; i Førstningen vare de i Kalifernes Tjeneste som deres Soldater, men de tog snart Magten fra deres Herrer ligesom tidligere Prætorianerne fra de romerske Kejsere, og der opstod da en hel Tyrkeoversvømmelse. Paa deres Heste fore de af Sted og indtog Persien, Babylon og Jerusalem, Dele af Sibirien og Sydrusland samt, noget over en Menneskealder før Amerikas Opdagelse, den glimrende By Konstantinopel, hvori den græske Kultur havde søgt Tilflugt. Overalt vakte de Rædsel, og da man nu tilmed slog dem sammen med de andre Muhamedanere, Mongolerne og Araberne langs Nordafrikas Rand og ind i Spanien, ligger det nær, at man tillagde dem endog en langt større Udbredelse end de i Virkeligheden havde. *Leonhart Fuchs* udtrykker 1542 dette ved at sige: „I vore Dage bebør den umenneskelige Tyrk hele Asien***.“ Selv her i Norden har Forestillingen om Tyrkerne været

meget virksom, og vi kjende jo alle det gamle Sagn om, at Danmark skal gaa under, naar Tyrken vander sine Heste i Viborg Sø. Fremdeles blev Island i Aaret 1627 overfaldet af fire Sørøverskibe, der kaldtes „tyrkiske“, men vare fra Algier, og da dette mærkelige Togt kan har været yderst lidt omtalt paa dansk, være det mig tilladt at dvæle derved*). Af to islandske Smaaskrifter**) ser man, at Skibene kom for at røve Folk til Slaver; den 20de Juni landede et Skib ved Grindavik paa Sydspidsen af Island, den 5te Juli to Skibe ved Berufjord paa Østlandet, og den 10de Juli disse to sidste Skibe paa Vestmanøerne, hvor den 19de Juli et tredje kom til. Sørøverne dræbte 34 Folk paa Øen og bortførte 350 (efter den ene Beretning 242); nogle Aar efter kom 84 Islændere tilbage, i det man løbskjøbte dem med Penge, som dels vare samlede paa Island og dels vare skjænkede af Kristian den fjerde. Ogsaa til Færøerne kom to af disse Skibe, men de gjorde ikke synderlig Skade dér; *Lucas Debes****), som fortæller dette, opgiver Aaret til 1629, hvad der dog aabenbart er en Fejl for 1627. Efter *Slange* udsendte Kristian den fjerde under Kapt. Princes Befaling 5 Skibe for at fange Sørøverne; men disse undslap desuagtet. — At det „tyrkiske“ Togt til Island har vakt et overordentligt Røre paa Øen, har man mange Vidnesbyrd for, ja! selv i vore Dage er Mindet derom ingenlunde svundet bort. Der gik Rygter omkring paa Øen, at Tyrken hvert Aar vilde hærge den, og man hører endnu ofte Islænderne synge en gammel Salme, der dog mulig er en Oversættelse fra tysk, og hvori der staar:

„Hold os, Gud! ved dit rene Ord,
Skjærm os for Paven og Tyrk-ns Mord!“

Som man sér, har altsaa Tyrken paa Island overtaget den normanniske Vikings Rolle †). Flere Stednavne i Nærheden af Grindavik minde ogsaa om dette Togt, saaledes „Røverstien“, hvor Tyrkerne gik i Land, „Røvertuen“, hvor de faldne Tyrker ere jordede, „Tyrkemosen“ og „Røverhøjen“, hvor kristne og Tyrker kæmpede sammen, samt „Tyrkedyssen“, der er rejst til Minde om den hele Tildragelse ††). Naar man kjender dette, kan man nok

*) Nærv. Forfatter kjender ikke andre Steder end *Slange*: „Kong Christian den fjerdes Historie“ (Kjøbenhavn. 1749. S. 615.) og „Grønlands historiske Mindesmærker“ (Kjøbenhavn. I. 1838. S. 82, hvor der dog kan staar en Henviisning).

***) Litol saga umm herhlaup Tyrkjans á Islandi arið 1627 (Reykjavik. 1852.) og Tyrkjaráns-saga eftir Björn Jónsson á Skardsá (Reykjavik. 1866).

****) Færøe et Færoa reserata. Kjøbenhavn. 1673. S. 230.

†) Om „Tyrkens Mo'er“ se Peder Paars.

††) Jón Árnason. Þjóðsögur. II. S. 116.

*) Ductor in linguas, the guide into tongues. London. 1617. Folio. S. 501. „Avis ita dicta, quod ex Afrika et ut nonnulli volunt alii, ex India vel Arabia ad nos allata est“.

***) Krit. Untersuch. Bd. I. S. 313.

****) De historia stirpium. Basilæ. 1542. Folio. S. 824. „Asiam universam hodie immanisimus Turca occupat.“

fatte, at det gjør et eget Indtryk — saaledes som det er gaaet nærv. Forf. — paa Rejse i Italien langs Kysten hist og her at se gamle Taarne, der fordum rejstes imod „tyrkiske“ Overfald, og Tanken føres derved ikke alene tilbage til det omtalte Togt, men ogsaa til Vikingetiden, da vore Forfædre gjorde Strandhug omkring i Verden. Vikingerne, adskillige af Conquistadorerne (Landeranerne) med Balboa, Pizarro o. s. v., Flibustierne og Barbareskerne vare i Grunden samme Slags Mennesker, kun i større eller mindre Stil.

Hehn har gjort opmærksom paa*), at Tyrkerne ikke saaledes som Mongolerne alene vare et ødelæggende Folk, og at de bl. a. medbragte stor Forkjærlighed for Blomster og Træer. Dem skyldte vi saaledes Tulipanen, Sirenen, Hyacinthen og Haverannukelen, ligeledes Hibiscus, der findes hist og her i vore Haver, men i Italien paa mangfoldige Steder danner Hækker, Kirsebærlavrbærtræet, Robinien og Hestekastanien. Alle disse Planter ere komne til Evropa igjennem Konstantinopel, og de ere førte til os dels over Wien og dels over Venezia. Boghvedeplanten kaldtes tidligere, fordi den hører hjemme i Asien, almindelig „tyrkisk Korn“ (frumentum turcicum), ligesom den endnu paa italiensk hedder „grano saraceno“ og paa fransk „sarrasin“, efter Saracenerne, hvilket Navn i Midalderen almindelig brugtes om Muselmændene langs Middelhavets Rand, saa vel som alene om Tyrkerne; det stammer fra det arabiske „sjar-kiin“, østerlandsk. Hehn siger ogsaa**), at Ordet „tyrkisk“ i sin Tid betydede „fremmed“, „oversøisk“, og under disse Omstændigheder kan man nok fatte, hvorledes det er gaaet til, at den amerikanske Kalkun er bleven kaldt „tyrkisk“. Ret mærkeligt er det ellers, at Tyrkerne selv ogsaa kalde den „ægyptisk Høne“, thi vi have her en Slags tilbagegaaende Bevægelse, som for Resten langt overgaas ved det, der er sket med det engelske Navn; „Tyrk“ kaldes nemlig Fuglen af alle engelsktalende, ikke alene i Evropa, Asien, Afrika og Avstralien, men ogsaa i selve dens Hjemstavn, de nordamerikanske Fristater og Canada. — Naar ellers Mensheu fejlagtig kalder Kalkunen paa portugisisk „Gallo Mourisco“, (mavrisk Hane), er det, fordi han ligesom saa mange andre paa den Tid sammenblander den med Perlehønen fra Afrika.

Til de geografiske Navne høre end videre det tyske „wälsch Huhn“ („wälsch“ betyder nærmest „italiensk“) samt endelig de tyske „kalekuttisch Huhn“ og „Kalekut“. Disse to sidste Navne skrive sig fra Byen Kalikut paa den

vestlige Kyst af Forindien, og de ere vist kun fremkomne, fordi denne By fordum var i saa stort Ry. Berberen *Ibn Batuta* fra Tansjer, der i 30 Aar drog om i Afrika, Arabien, Indien, Kina o. s. v., kalder 1354 i sin Rejsebeskrivelse*) Kalikut „en af de største Havne i Verden“, hvor Folk fra „Kina, Djava, Sejlön, Malediverne, Jemen og Persien drage hen“; Kalikut var altsaa et Mødested for Østens og Vestens Handel. Det var fremdeles denne By, at Vasco da Gamas Rejse gjaldt 1498 ligesom to Aar senere Cabrals, og disse Sofarere traf dér „Højens og Bølgens Herre“, Herskeren over et vældigt Rige, som dog allerede begyndte at gaa til Grunde efter Albuquerque Sejr 1512; dens Bomuldsveverier vare ogsaa saa store, at dens Navn endnu i vore Dage bruges til at betegne en Slags Bomuldstøj, Calico. Opdagelsen af Søvejen til denne By med de indiske Rigdomme og den indiske Kultur gav sig strax til Kjende paa Verdenshandelen, medens det varede længe, inden Opdagelsen af de ædle Metaller i Amerika havde en saadan Virkning. Vort Navn for Kalkunen skriver sig ligeledes fra Kalikut, og vi have faaet det igjennem nedertysk og rimeligvis igjennem hollandsk. Af „kalekuttisch Huhn“ er nemlig aabenbart ved Bortkastelsen af Mellemtavler det plattyske „Kalkuhn“ d. v. s. „Kalk-huhn“ opstaaet, og ligeledes det hollandske „Kalkoen“, saa vel som ved yderligere Bortkastelse det i Ditmarsken og Mecklenburg brugelige „Kun“. „Kunhaan“). Naar der saa vel i ældre danske Skrifter som af gamle Folk og i Nutidens svensk bruges Formen „Kalkon“, er dette vel en Følge af, at man har rettet sig efter den hollandske Skrivemaade uden at huske paa, at *oe* i hollandsk udtales som *u****). Kalkunens nedertyske Navn er endelig igjennem Sverige gaaet over i det finske som „Kalkunna“ og fra Hansestederne og Holland over i det russiske som „Kalkune“. En særegen Interesse for os har det, at medens Fuglen paa hindustansk kaldes med dens engelske Navn og medens, som

*) Voyages de Ibn Batoutah, texte arabe et traduction par C. Defremery et Dr. Sanguinetti. Paris. 1851. Tome IV. S. 89.

**) Versuch eines bremischen-niedersächsischen Wörterbuchs. Bremen. 2ter Theil. 1767. 6ter Theil. 1869.

***) Den Rolle, som Hollænderne spillede omkring i Verden og deriblandt ogsaa hos os i det 17de Aarhundrede har Chr. Bruun fortrinlig skildret i „Curt Sivertsen Adelaer“ (Kjøbenhavn 1871, S. 251): „Holland var bleven til et Skibsværft for næsten hele Europa, hvor Alt hvad der hørte til Skibsfart, fandtes i stor Mængde og af gode Egenskaber ... der var intet, som man jo kunde købe hos dem . . . . De andre Lande med Undtagelse af England betragtede Holland som den store Forretning, hos hvem de forsynede sig en gros et en detail.“

*) l. c. S. 445.

**) l. c. S. 535.

sagt oven for, den i bengalsk har faaet Navn efter det portugisiske, hedder den paa santalistansk „Kalkun“; dette Navn er en Gave fra den nordiske Mission til Santalernes Folk, og det er tillige mærkeligt, fordi vi her atter have en tilbagegaaende Bevægelse. Det ses altsaa af det foregaaende ligesom ved mange andre Lejligheder, at det ikke er Varerne alene, der gaa fra Folk til Folk, men ogsaa Navnene paa Varerne. Imedens Kalkunens engelske Navn saa temmelig har holdt sig inden for det engelske Sprogs Omraade, have dens Navn fra Vest- og Østindien trængt omkring til mange Folkeslag, og de gjenfindes i broderlig Forening hos en hel Del af disse.

Ved flere af Navnene paa Kalkunen viser der sig noget lignende som ved flere af Navnene paa Majsen, der, uagtet alt hvad man har sagt derimod*), afgjort er fra Amerika. Den nævnte Kornsort hedder, som man véd, i adskillige Sprog Majs, hvilket Navn stammer fra Haïti, men desuden hedder den paa fransk ogsaa „Blé

*) Se *Decaudolle*: *Geographie botanique*. Paris. 1855. T. II. S. 942.

d'Espagne“ (spansk Korn) eller „Blé de Turquie“ (tyrkisk Korn) og paa engelsk „indian corn“ eller „turkish corn“, paa tysk „türkisch“ eller „wälsch Korn“, samt paa dansk og svensk „tyrkisk Hvede“. Paa spansk hedder den „Trigo de Indias“ eller „Trigo de Turquia“ (Hvede „fra Indien“ eller „fra Tyrkiet“) og paa italiensk „Grano turco“ eller „Grano d'India“ („tyrkisk“ eller „indisk Korn“). Det underligste herved er nægtelig, at selv Spanierne, der have bragt Majsen til Europa, kalde denne Kornsort „tyrkisk“, altsaa atter en tilbagegaaende Bevægelse.

Nu til Dags vilde ingen falde paa i Flæng at indføre Udtrykkene „indisk“, „tyrkisk“, „italiensk“, „spansk“ om en ny Frembringelse, der kommer til os fra fremmede Lande; thi dertil er den geografiske Kundskab altfor vidt udbredt. I tidligere Dage blendedes derimod, som det fremgaar af det her givne, Navnene paa Vestindien, Østindien, Italien, Spanien og Tyrkiet imellem hverandre i broget Forvirring. En saa tilsyneladende Smaating som et Navn kan altsaa undertiden danne ligesom et Brændpunkt, hvori svundne Tiders geografiske Forestillinger samle sig, og derfor har det ovenstaaende visselig Ret til at staa paa nærværende Plads.

Mindre Meddelelser.

Isokroniske Kaart. I Proceedings of the Royal Geographical Society for November 1881 findes med London som Udgangspunkt en Skisse af et saakaldet isokronisk Kaart, som viser de Fladerum af Jordens Overflade, der kunne berejses i forskellige, bestemt afgrænsede Tidsrum. De forskellige Fladerum ere forskjellig farvede, og ved Tegningen af Kaartet er man gaaet ud fra, at den rejsende, saa vel til Søs som til Lands, benytter Postruter eller andre hurtige Forbindelseslinjer. Det Kaart, som vi have liggende for os, angiver de Fladerum, der kunne berejses i indtil 10 Dage, fra 10—20 Dage, fra 20—30 Dage, fra 30—40 Dage, og endelig de Fladerum, som kun kunne naas i over 40 Dage; men det er en Selvfølge, at saadanne Kaart kunne tegnes med langt snævrere Tidsgrenser for Øje og derved faa en vis Interesse, f. Ex. for Turister. Isokroniske Kaart anskueliggjøre paa en tydelig Maade, hvor „lille“ Jorden efterhaanden er bleven ved Dampens Anvendelse. I mindre end ti Dage kan man saaledes nu fra London naa Mekka og hinsides Atlanterhavet, og man er nu kun „over 40 Dage“ om at naa Polarlandene, det indre af Sydamerika og Afrika, samt forskjellige Strækninger af Kina, Østsibirien og Avstralien.

O. Irminger.

Fugleverdenen paa Grønland. Som mærkelige Exempler paa, hvor langt enkelte Exemplarer af Fugle kunne forville sig uden for de Egne, hvor de høre hjemme, kan nævnes, at der i Aarene 1870—1880 af Grønlændere er skudt en Hejre (*Ardea cinerea*) og en Brøkfugl (*Charadrius plumbeus*) paa paa Grønlands Sydvestkyst ved Arsukfjordens Munding, og at Grønlændere ligeledes have fundet en Thunfisk (*Thynnus*

vulgaris) der. Det er jo bekjendt nok, at Grønlænderne have en yderst skarp Jagttagelsesevne og at de nøje kjende alle de Dyr, som forekomme hos dem; saa snart der kommer en ny Dyreform inden for deres Jagttagelses-kreds, lægge de strax Mærke dertil. *S. Fritz.*

Et Besøg i Trankebar. Skjønt der er hengaaet mere end en Menneskealder siden Danmark 1845 solgte Trankebar med dens 20,000 Indbyggere til England, er der dog vist en og anden, som med Interesse vil læse om, hvorledes det ser ud i vor gamle Koloni, og da jeg for nogle Aar siden aflagde et, rigtignok kort Besøg dér, tillader jeg mig at meddele lidt derom:

I December 1875 gik vi med det danske Dampskib „Fyen“ fra Penang til Karikal, en fransk Koloni, der ligger to Mil syd for Trankebar; vi havde 750 Passagerer, især Hindu'er, om Bord. Efter at vi en Aftenstund havde lagt os til Ankers, saa vi om Morgenen Trankebar for os, der med sit Fort og sine store, hvide Bygninger tog sig helt anselig ud. Efter Passagerernes Ønske hilsede vi Trankebar med 11 Kanonskud og dampede derefter ned til Reden ved Karikal. Jeg havde nok Lyst til at aflægge et Besøg i Trankebar; men da Befordringsmidlerne og Vejen ikke vare de bedste, og da det desuden paa Grund af den høje Brænding var forbundet med Fare at komme i Land, havde jeg til Dels opgivet Haabet derom. Jeg blev imidlertid af Skibets Agent anmodet om at tage dertil, for, om mulig, at faa den engelske Konsul i Karikal, der med sin Familie tilbragte Juleferien i Trankebar, til at komme til Karikal for at udfærdige Pas eller Tilladelse for 150 af vore Passagerer til